

Ημερολόγιο εκστρατείας

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΚΑΪΡΗΣ

Το πμερολόγιο του Ολύμπου

επιμέλεια Δημήτρη Ι. Κυρτάτας
Καΐρειος Βιβλιοθήκη – Gutenberg
Ανδρος 2021, σ. 102

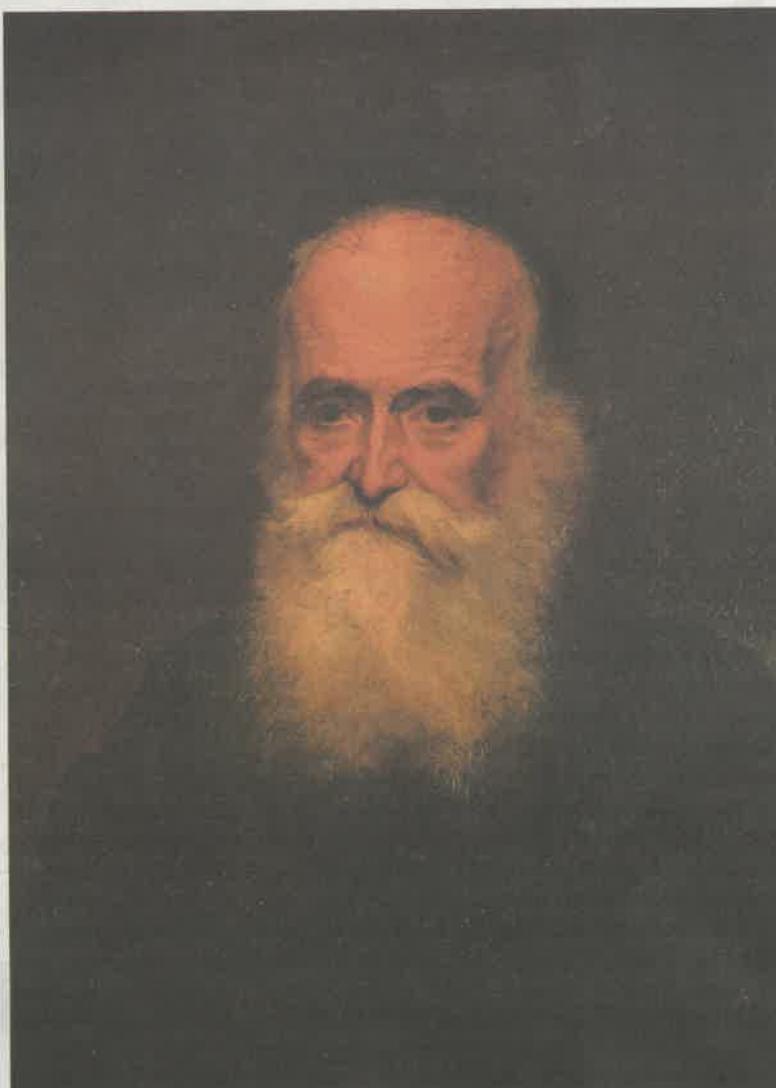
Του Δημήτρη Δημητρόπουλου

Aπό τις Μαρτίου ως τις 15 Μαΐου 1822. Το διάστημα αυτό καλύπτουν οι ημερολογιακές σημειώσεις του Θεόφιλου Καΐρη για την εκστρατεία του Ολύμπου. Ενα μικρό κατάστιχο μόλις ιο φύλλων, που περιέχει ένα κείμενο διάφανο στη γραφή και στο περιεχόμενο, δυσεξήγητο όμως στην προέλευση και την πρόθεση συγγραφής του.

Το ημερολόγιο εκδόθηκε μαζί με
άλλα τεκμήρια της εποχής για πρώτη φορά το 1909, από τον Ανδριώτη φιλόλογο Ιωάννη Βογιατζίδη, σε ανάτυπο πρωθύστερο από τον εκδοτικό προορισμό του, τον έβδομο τόμο του Δελτίου της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος, που τυπώθηκε με καθυστέρηση, το 1918. Παρότι τέκνο διασήμου πατρός, το κείμενο παρέμεινε σχεδόν σε αφάνεια τα χρόνια που μεσολάβησαν μέχρι σήμερα. Φέτος το επανέξεδωσε ο Δημήτρης Κυρτάτας -συνοδευόμενο με δύο εμπεριστατωμένες μελέτες, μία εισαγωγική για το τεκμήριο και μία επιλογική για τον Καΐρη και την εποχή- σε επετειακή έκδοση της Καΐρειου Βιβλιοθήκης Ανδρου και του Gutenberg-ένα βιβλίο υψηλής αισθητικής και ποιότητας, πραγματικό τυπογραφικό κόσμημα, με τη σφραγίδα της μαστοριάς του Γιάννη Μαμάη. Η νέα έκδοση του ημερολογίου έγινε από το χειρόγραφο που φυλάσσεται στο ιδιωτικό αρχείο της οικογένειας Καΐρη, με τη συνδρομή της Μαρίας Γιούρουκου στη μεταγραφή και στον επανέλεγχό του.

Ο Δ. Κυρτάτας αποκαθιστά το νήμα της εκδοτικής διαδρομής του χειρογράφου μέχρι τη σημερινή δεύτερη έκδοσή του, επισημαίνει την απουσία ενδιαφέροντος από τον ίδιο τον συγγραφέα του να δημοσιευτεί όσο ζούσε, τις μετέπειτα εκδοτικές περιπτέτεις μέχρι να δημοσιοποιηθεί αλλά και τη δυσεξήγητη αναιμική ένταξή του στην ιστοριογραφία τόσο της ελληνικής επανάστασης όσο και των παραγωγικών Καιρίκων σπουδών. Ο επιμελητής της έκδοσης με τη συνδρομή και άλλων πηγών -βασική ανάμεσά τους ο Ν. Κασομούλης- διερευνά τα πρόσωπα, τους όρους και τις συνθήκες που επιχειρήθηκε η εκστρατεία στον Ολυμπο, την προεργασία για την πραγματοποίησή της -ξεχωρίζει η κοπιώδης προσπάθεια μεταφοράς τεσσάρων κανονιών από την Τρίπολη-, όσα ακολούθησαν μετά τη στρατιωτική ήττα. Η δράση

Ελτίνων και Φιλελήνων που πήραν μέρος στην εκστρατεία και των τοπικών συμμάχων τους, και μετά ο δρόμος της φυγής, η περιπλάνηση στη Μακεδονία, την Ήπειρο και τη Ρούμελη μέχρι να φτάσουν στην Ιτέα

Προσωπογραφία του Θεόφιλου Καΐρη

και να επιβιβαστούν σε πλοίο για την Κόρινθο, γίνονται ορατά στον αν-

γνώστη μέσα από τα μάτια του Καΐρη. Ο Δ. Κυρτάτας επισημαίνει κατη σημασία «δυσάρεστων» όψεων της επανάστασης που περιλαμβάνονται στο ημερολόγιο και συχνά τείνουν να λησμονούνται: η επιφύλαξη ή και άρνηση των τοπικών πληθυσμών να λάβουν μέρος στην επανάσταση, η συνεργασία «τουρκολατρών» προκρίτων με τους Θωμανούς, η ανοχή απέναντι στα «καπάκια» των κλεφτών, η πυρπόληση χριστιανικών χωριών από τους οπλαρχηγούς για να εξαναγκαστούν οι κάτοικοι να επαναστατήσουν, η δολοφονία τραυματιών συντρόφων του Καΐρη από χριστιανούς ενόπλους, οι εσωτερικές αντιπαραθέσεις μεταξύ των πρωταγωνιστών. Καθώς όμως είναι ένας τόμος για τον Θ. Καΐρη, φωτίζονται κατεξοχήν στις σελίδες του η προσωπικότητά του και η διαδρομή του βίου του μέχρι την τελική καταδίκη, τη φυλάκιση και τον θάνατο το 1852.

Κατ' αρχάς το ίδιο το ημερολόγιο. Γιατί γράφτηκε; Οπως επισημαίνει ο Δ. Κυρτάτας, πρόκειται στην ουσία για σημειώσεις του Καΐρη, με τη φροντισμένη γλώσσα και σύνταξη που χαρακτηρίζει τα γραπτά του σημειώσεις που καταγράφουν γεγονότα με συντομία, όχι όμως με αυστηρότητα, αφού εμφιλοχωρούν στις γραμμές του συναισθήματα για τη φύση, σκέψεις για τις αρχαιότητες, κρίσεις για τους ανθρώπους. Μοιάζει στη λογική, αλλά διαφέρει στο ύφος, με ένα άλλο σύντομο ημερολόγιο του Καΐρη, που επίσης περιλαμβάνεται στην έκδοση, γραμμένο εκείνο τους ίδιους μήνες αλλά είκοσι χρόνια μετά, όταν αναγκάστηκε να φύγει από την Ελλάδα, διώκομενος από την εκκλησία και την τότε κυβέρνηση. Ισως, όπως επισημαίνει ο επιμελητής, να πρόκειται για σημειώσεις που προορίζονταν κατόπιν να μετατραπούν σε ενιαίο κείμενο, ο καμβάς πάνω στον οποίο σκόπευε το οπιμερίνο Παλαιό Ελευθεροχώρι Πιερίας, ενισχύει την πιθανότητα αυτή. Τον λόγο εξηγεί το 1851 ένας αξιωματικός του ελληνικού στρατού, ο Βασιλείος Νικολαΐδης, που περιηγούνταν τη Μακεδονία για να συγκεντρώσει χρήσιμες πληροφορίες για μελλοντικές στρατιωτικές επιχειρήσεις: «Το χωρίον Λευθεροχώρι έχει στρατιωτικήν βαρύτητα, ως κείμενον επίτης οδού μεταξύ Μακεδονίας και Θεσσαλίας και πλησίον του λιμένος· επειδή και κατέχει υψηλήν θέσιν 150 μ. άνω θαλάσσης και μη κατεχόμενον υπό πλησίον υψωμάτων, δύναται να οχυρωθή και ν' αποτελέσῃ σημείον κατοχής υπό των κατακτητών» (Β. Νικολαΐδης, «Στρατιωτική γεωγραφία της Ευρωπαϊκής Τουρκίας», επιμέλεια Σπ. Καράβας, Αθήνα 2017, σ. 232). Αραγε αυτή την οχυρή θέση είχαν στο μυαλό τους οι στρατιωτικοί σύντροφοι του Καΐρη, όταν πήραν την – παράδοξη σε πρώτη ανάγνωση – απόφαση να σύρουν μαζί τους τέσσερα ογκώδη, βαριά κανόνια;

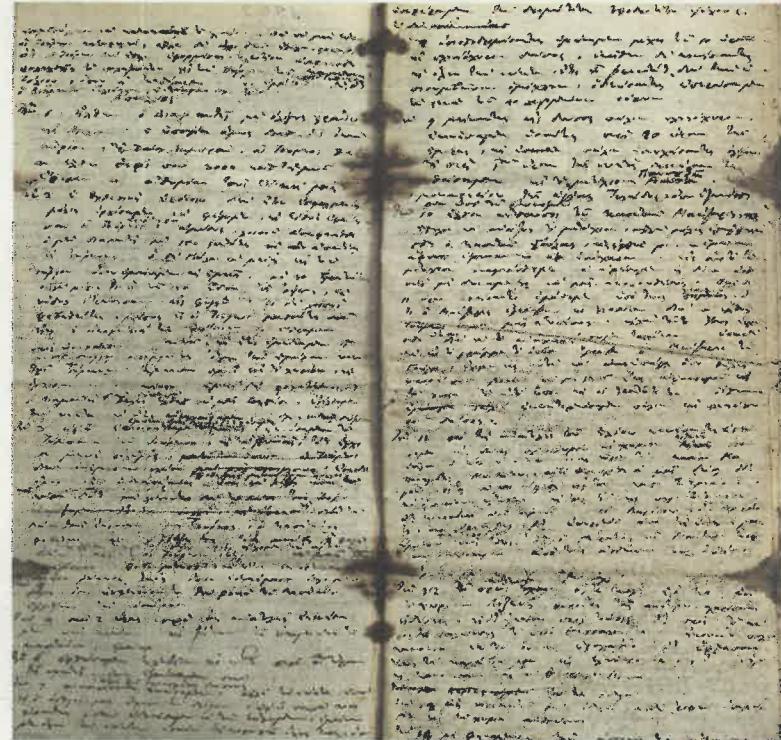
Πρόκειται λοιπόν για ένα βιβλίο πλούσιο σε πληροφορίες, ερμηνείες, ερεθίσματα σκέψης. Οπως είναι η μοίρα όμως των καλών βιβλίων ιστορίας, γεννά και ερωτήματα που δεν έχουν εύκολη απάντηση, κεντρίζουν να κεντήσει μια πιο πλήρη εικόνα της εκστρατείας. Φαίνεται ότι δεν το επιχείρησε. Φταίει άραγε η ήττα, η σωματικά και ψυχικά τραυματική εμπειρία; Η μήπως το έκανε με άλλο τρόπο; Με τη μορφή προφορικής ή

και γραπτής -λανθάνουσας εισόδημαν αναφοράς προς τον άνθρωπο που υιοθέτησε ενθέρμως την εκστρατεία, τον Δημήτριο Υψηλάντη;

Πού εγγράφεται όμως η εκστρατεία στον Ολυμπο; Απαντά σε αίτημα των ντόπιων οπλαρχηγών, αλλά είναι μία ενέργεια με πολιτικό ή με στρατιωτικό πρόσθιμο; Εντάσσεται, δηλαδή, στις τελευταίες αναλαμπές του «μεγάλου σχεδίου» της Φιλικής Εταιρείας για μια γενικευμένη εξέγερση στα εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με εστίες πυρκαγιάς οπουδήποτε το επιτρέψουν οι συνθήκες; Η ανάθεση του εγχειρήματος σε στελέχη του επιτελείου του Δ. Υψηλάντη, όπως ο Γρ. Σάλλας, ο Ν. Κανούσης, ο Θ. Καΐρης, προσγράφεται σε αυτή την επιλογή; Τους πρώτους μήνες του 1822, άλλωστε, εξακολουθούν να ξεπούν κατά τόπους εξεγέρσεις που μοιάζουν παράτολμες: τις ημέρες των ημερολογιακών καταγραφών συμβαίνουν οι καταστροφές της Νάουσας και της Χίου.

Η μήπτα είναι μια ενέργεια στρατιωτικού κυρίως χαρακτήρα, με στόχο την προάσπιση της επανάστασης στις περιοχές που έχει εδραιωθεί, δηλαδή στη νότια Ελλάδα; Η κάθοδος του οθωμανικού στρατού, μετά και τον θάνατο του Αλή πασά την άνοιξη του 1822, ήταν πλέον βέβαιη. Η στρατιωτική προετοιμασία για την αντιμετώπισή του σε επίκαιρες θέσεις, όσο πιο μακριά γινόταν από τα απέλευθερωμένα εδάφη, ήταν μια πρόσφορη επιλογή πολέμου. Το σημείο που επιλέχθηκε για την απόβαση, το σημερινό Παλαιό Ελευθεροχώρι Πιερίας, ενισχύει την πιθανότητα αυτή. Τον λόγο εξηγεί το 1851 ένας αξιωματικός του ελληνικού στρατού, ο Βασιλείος Νικολαΐδης, που περιγούνταν τη Μακεδονία για να συγκεντρώσει χρήσιμες πληροφορίες για μελλοντικές στρατιωτικές επιχειρήσεις: «Το χωρίον Λευθεροχώρι έχει στρατιωτικήν βαρύτητα, ως κέιμενον επί της οδού μεταξύ Μακεδονίας και Θεσσαλίας και πλησίον του λιμένος· επειδή και κατέχει υψηλήν θέσιν 150 μ. ἀνώ θαλάσσης και μη κατεχόμενον υπό πλησίον υψηλάτων, δύναται να οχυρωθή και ν' ἀποτελέσῃ σημείον κατοχής υπό των κατακτητών» (Β. Νικολαΐδης, «Στρατιωτική γεωγραφία της Ευρωπαϊκής Τουρκίας», επιμέλεια Σπ. Καράβας, Αθήνα 2017, σ. 232). Αραγε αυτή την οχυρή θέση είχαν στο μυαλό τους οι στρατιώτες οι οποίοι σύντροφοι του Καΐρη, όταν πήραν την – παράδοξη σε πρώτη ανάγνωση – απόφαση να σύρουν μαζί τους τέσσερα ογκώδη, βαριά κανόνια;

Ηταν άραγε εφικτό να στεριώσει
η επανάσταση σε τόπους χωρίς γε-
ωγραφική συνέχεια με τις απελευ-
θερωμένες περιοχές; Περιπτώσεις
όπως εκείνες της Χαλκιδικής, της
Νάουσας, του Πηλίου αναδεικνύ-

Σελίδα του Ημερολογίου του Θ. Καΐρη

Αποψη του Ολύμπου από χαλκογραφία έκδοσης του Ed. Dodwell

ουν τις δυσχέρειες. Ανάλογες δυσκολίες υπήρξαν και στον νησιωτικό χώρο, εκεί όμως η αδιάκοπη παρουσία του ελληνικού στόλου αποκαθιστούσε μία υδάτινη ενιαία περιοχή κυριαρχίας.

Στην εκστρατεία του Ολύμπου τη στρατιωτική ήττα ακολούθησε η φυγή των αποδεκατισμένων επαναστατών. Ο Καΐρης καταγράφει έναν-έναν τους τόπους όπου στάθμευσαν στον δρόμο προς την Κόρινθο, όπου βρισκόταν προσώρας η έδρα της Διοίκησης. Γιατί δεν ακολούθησαν όμως την πιο σύντομη οδό, το ίχνος για παράδειγμα της σημερινής εθνικής οδού; Επέλεξαν μια δύσβατη διαδρομή μέσα από ορεινούς όγκους και περάσματα· άνοδος πρώτα στα βουνά και κάθοδος κατόπιν μέχρι να αναφωνήσουν τη δική τους «θάλαττα», βλέποντας τον Κορινθιακό κόλπο. Η πεζοπορία στα πεδινά ήταν πιο επίφοβη. Οχι μόνο αρκετοί Τούρκοι κατοικούσαν σε αστικά κέντρα της Θεσσαλίας και της Ρούμελης αλλά και ήδη είχε συγκεντρώθει στρατός στη Λαμία και άλλους και ετοιμάζονταν για τη δική τους κάθοδο στην Πελοπόννησο. Η μακρά πορεία της επιστροφής δίνει την ευκαιρία στον Καΐρη να δείξει ότι στις ορεινές περιοχές το δίκτυο των

ΕΥΡΩΚΝΙΣΣΙ

Η μεγάλη νύχτα

Αυτές τις γραμμές τις αφιερώνω στη μνήμη του πατέρα μου Δημήτρη Π. Καπετανόπουλου^[1]

Του Περικλή Δ. Καπετανόπουλου

ΠΡΙΝ ΑΠΟ 54 ΧΡΟΝΙΑ, εκείνο το πρωινό της 21ης Απριλίου 1967, το ραδιόφωνο δεν άφηνε καμιά αμφιβολία για το τι είχε συμβεί.

Στο σπίτι πάντα ακούγαμε το πρώιμο ραδιόφωνο πριν σκορπίσει το καθένας για τις δουλειές της ημέρας. Ο πατέρας στο μαγαζί, εμείς στο σχολείο, ήμανταν και η γιαγιά με τη λάτρα του σπιτιού.

Σήμερα όμως ήταν μια διαφορετική μέρα. Ο πατέρας πίνοντας τον καφέ του, δεν είπε κουβέντα σε μας. Μάθαμε αργότερα ότι είπε στη μάνα να του ετοιμάσει το μικρό βαλιτσάκι με τα απαραίτητα και μια κουβέρτα. Ήταν βέβαιος ότι θα έρχονταν. Είχε πείρα από προηγούμενα χρόνια.

Εγώ και ο μικρότερος αδελφός μου, ο Κώστας, πήραμε τον δρόμο για το σχολείο. Μόνο που μετά την πρωινή προσευχή, ο διευθυντής Νίκος Α. παλιός ΕΑΜίτης, μας είπε να γυρίσουμε στα σπίτια μας. Στον γυρισμό είδαμε τις γνωστές ανθρώπινες φιγούρες της μικρής μας πόλης να κινούνται πιο βιαστικά, πιο νευρικά σαν κάτι αόρατο να τους απειλούσε. Στα μαγαζιά, που είχαν ανοίξει σιγά-σιγά, ήταν όλοι γύρω από το ραδιόφωνο. Περνώντας από την αγορά είδαμε ότι περιπολούσαν ένοπλοι χωροφύλακες. Γυρίζοντας στο σπίτι άνοιξα πάλι το παλιό Singer ραδιόφωνο. Επαιζε εμβατήρια και δημοτικά. Η φωνή του εκφωνητή επαναλάμβανε με μια απόκοσμη χροιά την ανακοίνωση: «Εν Αθήναις σήμερον την 21η Απριλίου 1967 [...] Αποφασίζομεν και Διατάσσομεν [...]».^[1]

Βγήκα από το σπίτι και πήγα στο μαγαζί του πατέρα, ένα μικρό εστιατόριο στο κέντρο της αγοράς της μικρής μας πόλης. Ελάχιστοι οι θαμώνες. Ο παλιός ΕΛΑΣίτης, ο Σ.Κ., όπως πάντα στη γωνιά του, έπινε το κατοσταράκιτου, χωρίς να έχει αγγίξει το πιάτο μετημήση μερίδα βραστό που είχε μπροστά του. Το παλιό ραδιόφωνο με τις λυχνίες, τοποθετημένο ψηλά στο ράφι, μετέδιδε την ίδια μουσική, δημοτικά και εμβατήρια. Ο «καλός πολίτης» στο απέναντι πεζοδρόμιο, όπως πάντα στη θέση του, παρακολουθούσε με άγρυπνο μάτι τους «τολμηρούς» που περνούσαν την παλιά ξύλινη ζαμόπορτα. Πέρασα γρήγορα τη μακρόστενη σάλα και βγήκα στην πίσω αυλή με την παλιά κληματαριά και τις θεόρατες μουριές. Στην αυλή ήταν μόνο ο Κ.Σ. (Κωτσανέλος), ανήσυχος και λιγομήλητος.

Το βράδυ ο πατέρας έκλεισε νωρίτερα το μαγαζί απ' ότι συνήθως. Ήρθε στο σπίτι και περίμενε. Ο πατέρας ήταν πάντα ενεργός πολίτης. Μετησυγκρότηση της ΕΔΑ μπήκε στο γραφείο της μικρής μας πόλης. ΕΠΟΝίτης στην Κατοχή, τα «πέτρινα χρόνια» που ακολούθησαν έμεινε στον τόπο του και έδινε καθημερινά τη δική του μάχη. Είχε μάθει ότι άρχισαν οι συλλήψεις στην Αμαλία και τον Πύργο. Τα νέα ταξίδεψαν γρήγορα. Τα μέλη της Νομαρχιακής Επιτροπής της ΕΔΑ και των Επιτροπών Πύργου και

Αμαλίας γνώρισαν πρώτα τη «φιλοξενία» της Ελληνικής Βασιλικής Χωροφυλακής (ΕΒΧ).

Το ρόπτρο της εξώπορτας χτύπησε στις 10 το βράδυ της 21ης Απριλίου. Ο πατέρας δεν είχε ξαπλώσει. Περίμενε ντυμένος στην τραπεζαρία. Κατέβηκε την ξύλινη εσωτερική σκάλα και άνοιξε. Ήταν τρεις ένοπλοι χωροφύλακες. Ο επικεφαλής ενωμοτάρχης Τρύφωνας του διάβασε τη διαταγή για τη σύλληψη του. Του είπε να πάρει μια κουβέρτα και λίγα ρούχα και να τους ακολουθήσει στο τμήμα.

«Τα έχω έτοιμα» απάντησε ο πατέρας. Η μάνα έκλαιγε, καθώς τον έβλεπε να απομακρύνεται μέσα στο σκοτάδι συνοδεία των χωροφύλακών.

Στη Χωροφυλακή είχαν φέρει ήδη τον Νίκο Τ. και Νίκο Γ. Σε λίγο έφεραν τον Πέτρο Φ. και Χρήστο Κ. το σύνολο πέντε, όλο το γραφείο της ΕΔΑ Ανδραβίδας. Οταν συμπληρώθηκε ο αριθμός των συλλήψεων των «επικινδύνων ανατρεπτικών στοιχείων» τους επιβίβασαν στο ταξί του Ανδρέα Μπουντογιάννη και τους μετέφεραν από την Ανδραβίδα στα Λεχαινά, στο παλιό Δημοτικό Σχολείο, το οποίο είχαν μετατρέψει σε προσωρινό δεσμωτήριο.

Εκεί μάζεψαν τους «ύποπτους» για αντίσταση στη δικτατορία από όλη την περιφέρεια του παλιού Δήμου Μυρτουντίων, δηλαδή την περιοχή ευθύνης της Ασφάλειας Λεχαινών. Την άλλη μέρα το πρώιμο τούς φόρτωσαν σε στρατιωτικά καμιόνια για το Γυμνάσιο Αρρένων του Πύργου που είχαν μετατρέψει σε φυλακή. Εκεί όμως δεν χωρούσαν και τους μετέφεραν στις φυλακές.

Τους στοίβαξαν ασφυκτικά σαν σαρδέλες στον θάλαμο του ορόφου. Οι κρατούμενοι ήταν ξαπλώμενοι ο ένας δίπλα στον άλλο, χωρίς να μένει ούτε μια πιθανή άδειος τόπος. Το βράδυ της Μεγάλης Δευτέρας, φαντάρος από το ισόγειο πυροβόλησε «κατά λάθος» με το τουφέκι του, σύμφωνα με την εκδοχή του διευθυντή της φυλακής. Η σφαίρα τρύπησε το ξύλινο πάτωμα, πέρασε ανάμεσα από τα πόδια ενός κρατούμενου και σφηνώθηκε στο ταβάνι χωρίς να σκωτώσει ή να τραυματίσει κάποιον από τους 200 φυλακισμένους.

Η μεγάλη νύχτα, που ξεκίνησε την 21η Απριλίου 1967 και θα κρατούσε 2.651 μερόνυχτα, μόλις είχε αρχίσει...

Links:

[1] <https://youtu.be/2IQDIFFLvkw?fbclid=IwAR3VJHrgPtfcLEeCcWLvnmxBGp3YYvgst7qCdkoCJJQoljumgiQzmtpEHg>

[2] [https://l.facebook.com/l.php?u=https%3A%2F%2Fyoutu.be%2F5rN9FsXk8vg%3Ffbclid%3DlwAR3xR3YlwchMOBu7GMSNUDaB4f4_eUmley_zrbP7bKq_rsJY3_81MongbYo&amph=AT2ILhBaEjxR_4TwpWAPaYGaq7ekotUEuhRqdQerzKVM8Q-JEfUPoFTYLMrmiOY645lO3H-LpkZDw4kXypayoCjdXNvcSgQ_8rK_36-R8Az3Dzg_UoQBCSUeoZNm6AizwGhcAOiKv1CTZmTdh&aamp;_tn__=-UK-R&c\[0\]=AT3oVsqtzX7bwEC-nMkiyTlompZrVFoq-EZpZzaCYF88CxPYGA9ZGuNohNJM4NOQRT2Ag3iUS3AlcQ7WjuURBjanir92fOuCzTOhBLoXpsaO5qsXMGoTTI-iNicu6fnX2cETOVnuh_9CVujriCAzr](https://l.facebook.com/l.php?u=https%3A%2F%2Fyoutu.be%2F5rN9FsXk8vg%3Ffbclid%3DlwAR3xR3YlwchMOBu7GMSNUDaB4f4_eUmley_zrbP7bKq_rsJY3_81MongbYo&amph=AT2ILhBaEjxR_4TwpWAPaYGaq7ekotUEuhRqdQerzKVM8Q-JEfUPoFTYLMrmiOY645lO3H-LpkZDw4kXypayoCjdXNvcSgQ_8rK_36-R8Az3Dzg_UoQBCSUeoZNm6AizwGhcAOiKv1CTZmTdh&aamp;_tn__=-UK-R&c[0]=AT3oVsqtzX7bwEC-nMkiyTlompZrVFoq-EZpZzaCYF88CxPYGA9ZGuNohNJM4NOQRT2Ag3iUS3AlcQ7WjuURBjanir92fOuCzTOhBLoXpsaO5qsXMGoTTI-iNicu6fnX2cETOVnuh_9CVujriCAzr)